

POLITIK OCH VETENSKAP

UR EN NATIONALEKONOMS SYNVINKEL

Av professor GÖSTA BAGGE

NÄR jag för en vän med stor erfarenhet av administrativ och politisk verksamhet talade om, att jag ämnade avveckla mina viktigaste politiska engagemang och återvända till min professur, så lyckönskade han mig och sade att det borde kännas bra skönt att få komma tillbaka till en anständig sysselsättning igen.

Ja, det ligger kanske något i det; i varje fall stämmer det överens med den allmänna uppfattningen av politiken som en ganska snuskig hantering och vetenskapen som den moraliska renlevnadsens särskilda hemvist. Allting är emellertid relativt här i världen, och det gäller även här. Det svarta är inte alltid så svart och det vita inte så vitt, som man kanske tror. Och ibland undrar jag om inte politikern kan med Dovregubben säga till vetenskapsmannen: ja, se en annan skillnad mellan oss troll och Er människor är att *vi* äro bättre än vårt rykte.

Det politiska arbetet har onekligen sina speciella moraliska problem. Den lojalitet och det samarbete med liktänkande, som är nödvändigt, om man alls skall syssla med politik, kan lätt urarta till en slags camorra-inställning, som ur många olika synpunkter varken blir moralisk eller anständig; och kompromissen, som inte blott är nödvändig utan också på sitt sätt innebär en hög form av politisk moral — den som tvivlar kan ju läsa John Morley's *On compromise* — kan genom födsel och ohejdad vana för politikern komma att betyda ett skalkeskjul, där viktiga allmänna intressen och enskild övertygelse upppoffras på allt annat än moraliska grunder. Partiets framgång — jämte givetvis den egna — kan bli mål i stället för medel; och ett partiväsen som *endast* är ett maskineri inriktat på makten kan, som vi sett inte minst under den senaste tiden, föra ungefär vart som helst i fråga om våld och våld, liksom patriotismen kan slå över i den våldsamma nationalismens »right or wrong my country». Överallt finns det i det politiska livet gränser mellan vad som på ena sidan gränsen är högsta mänsklig etik och på den andra djupaste mänsklig förned-

ring. Däremellan finns det ju alla gradationer. Gränserna äro äro lätta att överskrida; och visst är det mycket lätt att synda mot moral och vanlig anständighet i politiken, men det är inte *nödvändigt*.

En särskild frestelse finns det — för att återvända till ämnet, politik och vetenskap — för den i politiken engagerade vetenskapsmannen att inom politiken missbruka sin ställning som vetenskapsman och använda »vetenskapens resultat» på ett otillbörligt sätt som tillhygge i den politiska striden. Och sådant kan ju också förekomma som vi veta, fast inte heller det är *nödvändigt*, om man är tillräckligt vaksam och medveten om detta personliga problems innebörd.

Men också för de vetenskapsmän — jag talar alltjämt om samhällsvetenskaperna — som icke äro engagerade i politiskt arbete av något slag, finnas möjligheter till politisk besmittelse. De äro icke några pelarhelgon; och det vore knappast lyckligt, i varje fall icke mänskligt, om de vore det. Det är för övrigt även på detta område mycket lättare att undgå frestelserna till missbruk, när man är medveten om dem. Att sådana frestelser finnas inom samhällsvetenskaperna liksom inom den praktiska politiken är otvivelaktigt.

Inom den ekonomiska vetenskapen förekomma också icke sällan kritiska anmärkningar av denna anledning, framställda även och vanligast kanske från vetenskapsmännens egna led. I den ymniga kritik som under de senaste årtiondena framkommit mot den klassiska och nyklassiska ekonomiska teorien, dess uppläggning av problemen och dess resultat, finner man sålunda t. ex. ej sällan — jag såg det senast i ett nytorkomet engelskt arbete — som en integrerande del av denna kritik antagandet, att de vetenskapsmän, som utarbetat dessa teorier, varit ledda i sitt vetenskapliga arbete av intressen och allmänna samhällsåskådningar inom de samhällsgrupper, varifrån de företrädesvis kommit.

När man som bevis framhållit, att deras vetenskapliga resultat ofta överensstämmt med vad man kunnat antaga vara deras inställning till politiska och sociala spörsmål i allmänhet, så har man ju emellertid svårt att undgå att observera, att så även varit fallet bland de sista dagarnas heliga inom de moderna, mot klassikerna kritiskt inställda riktningarna inom vår vetenskap. Det är ju påfallande, hur enstämmig kören här har varit, när det har gällt invecklade vetenskapliga problem av betydelse för dominerande sociala och politiska intressen och hur egendomligt noga

den vetenskapliga forskningens resultat kommit att överensstämma med de politiska och sociala önskemål, som äro mest utbredda i vårt moderna samhälle.

För min del ställer jag mig emellertid i båda fallen ganska skeptisk till dylika enkla förklaringar. Naturligtvis *kan* sådant ha inträffat i det ena lika väl som i det andra fallet. Och redan denna *möjlighet* bör för samhällsvetenskapernas idkare utgöra en varning.

Men jag tror nu, att förklaringen och de egentliga svårigheterna här mera ligga på det metodologiska än på det moraliska området. Jag skall naturligtvis ej i detta sammanhang gå in på samhällsvetenskapernas metodfrågor och deras problematik — ej ens på min egen vetenskaps, nationalekonomiens. Det är bara ett par saker av intresse för förhållandet mellan vetenskap och politik, som jag skulle vilja påpeka.

Den ekonomiska vetenskapen kan aldrig gripa hela den mångskiftande, sig ständigt förändrande ekonomiska verkligheten. Den har därför måst utbilda allehanda metoder och konstruktioner för att få *något* grepp om denna, någon rimlig utgångspunkt för sina undersökningar och forskningar. Ju mer allmängiltiga den söker att göra dessa konstruktioner, desto abstraktare, desto mer innehållslösa och ointressanta bli de, och ju mer konkreta resultat man vill nå, desto mindre säkerhet och allmängiltighet få de. För ekonomen gäller det alltså att för varje särskilt fall välja »den rätta abstraktionen». Den kan vara olika för olika fall och för olika ändamål. Det behöver därför i och för sig inte vara varken något orimligt eller suspekt, om den ekonomiska vetenskapen arbetar under olika förutsättningar under olika tider eller olika förhållanden. Men det är givetvis oriktigt och vilseledande, om man ger dessa resultat större allmängiltighet än förutsättningarna medge.

Den kritik som ur sådana synpunkter riktats mot den klassiska teorien under senaste decennierna har i åtskilligt varit berättigad och även fruktbringande ur vetenskaplig synpunkt, om den även understundom skjutit över målet.

Men jag skulle också vilja understryka, inte minst ur synpunkten av förhållandet mellan vetenskapen och politiken, att den nya nationalekonomien, med Keynes och andra lärofäder, i likhet med den kritiserade klassiska teorien är i hög grad tidsbetingad, byggd på förutsättningar, som ingalunda ge den allmängiltighet och den precision i fråga om resultaten, som den ofta gör anspråk på, särskilt när den vill vara vägledande för den praktiska politiken.

Vi stå alltjämt ej sällan inför otillättna tillämpningar på den konkreta, politiska och sociala verkligheten av vetenskapliga resultat, som nåtts under förenklande, abstrakta eller endast under vissa tidsförhållanden giltiga förutsättningar. Den konkreta verkligheten är alltjämt och kanske ännu mer än på klassikernas tid svår-gripbar för vetenskaplig forskning. Sambanden mellan samhällsföreteelserna äro oöverskådligt många till antalet och mångskiftande till sin natur; de stå dessutom i inbördes växelverkan med varandra och deras tänkbara kombinationer äro därför praktiskt taget oändliga och kunna tänkas ge oändligt växlande resultat.

Sammanhangen mellan de växlande ekonomiska företeelserna kunna därför sällan utredas på ett oemotsägligt och bevisligen entydigt sätt. Uppgiften för en undersökning av ett ekonomiskt förlopp, sådant det kan under olika förutsättningar tänkas inträffa eller ha inträffat, blir på sin höjd att visa, vilken bild av förloppet, som är den sannolikaste, och varför andra tänkbara förlopp icke äro lika eller mera sannolika. Undersökningens värde blir väsentligen beroende på, om de metodiskt nödvändiga förutsättningarna gjorts på ett oangripligt och för det avsedda resultatet fruktbringande sätt. Både uppläggnings- och den fortsatta behandlingen av samhällsvetenskapliga problem måste därför underbyggas med empiriskt material och med personlig erfarenhet och kännedom om vad som kan tänkas vara väsentligt och oväsentligt i fråga om den konkreta verkligheten. I denna mening kommer alltid den ekonomiska vetenskapen att bli »politisk ekonomi» och politisk erfarenhet att bli värdefull för dess utövare. Man kan ofta inte heller nöja sig med enbart *ekonomiska* forskningar och betraktelser inom nationalekonomien, man måste ta till hjälp även resultaten från andra vetenskaper, framför allt de andra samhällsvetenskaperna. Ett exempel härpå är konjunkturteorien och konjunkturpolitiken, där resultaten äro beroende bl. a. av styrelsesätt, partiväsandets och pressens sätt att fungera, samhällsinstitutionernas och människornas olika beteende under olika förhållanden. Att tillämpa resultaten av en invecklad, abstrakt konjunkturteori, som förutsätter den mest finlipade precision i fråga om fullständig kunskap om läget och fullständig frihet i fråga om åtgärdernas omfattning och insättande på rätt tidpunkt är därför icke alltid tillrådligt.

Betraktelsesättet måste nog inom samhällsvetenskaperna bli mer »fältteoretiskt», för att använda en analogi från fysiken, och därmed också mer medvetet om resultatens relativitet.

Det är egentligen i två avseenden som dessa allmänna resonemang från den ekonomiska vetenskapens metodik äro av intresse för frågan om förhållandet mellan politik och vetenskap.

Det ena är att *vetenskapens* företrädare måste vara försiktiga vid redovisningen av sina förutsättningar och klara med begränsningen av sina resultats giltighet samt icke så tvärsäkra, när de som vetenskapsmän bedöma politiska företeelser eller giva råd beträffande politiska åtgärder och att man inom *politiken* har all anledning att vara skeptisk mot den ekonomiska vetenskapens företrädare, när de uppträda som någon sorts domare i den politiska fotbollskampen. Det är så mycket mer än vetenskap och teori som härvid behövs. Vilket inte betyder att man kan undvara den samhällsvetenskapliga forskningen för det praktiska samhällsarbetet. Den skall bara veta sin rätta plats. Härvidlag har som redan sagts den klassiska och nyklassiska nationalekonomien syndat, men knappast mindre våra dagars s. k. »nya nationalekonomi». Man vet faktiskt alls inte så mycket, som man ofta med stor emfas vill göra gällande.

Det andra är, att eftersom praktisk erfarenhet, kunskap och omdömesförmåga av dessa metodologiska grunder måste spela så stor roll vid den ekonomiska forskningen och undervisningen, så är deltagandet i det politiska och sociala arbetet — rätt använt — till stor nytta för det vetenskapliga arbetet och icke tvärtom.

Det har för någon tid sedan riktats ett skarpt angrepp på de svenska nationalekonomernas deltagande i den politiska verksamheten i ordets mera vidsträckta bemärkelse, således arbetet ej blott i riksdag och regering, utan även i förvaltning, kommittéutredningar, organisationsväsendet etc. Man har ansett, att detta särskilt i Stockholm tagit oroväckande dimensioner och medfört både att det vetenskapliga arbetet blivit otillbörligt tillbakasatt och att det blivit, som man uttryckt det, i största utsträckning »socialiserat» till offentliga institutioner av olika slag — allt till största men och fara för den ekonomiska vetenskapen, som icke borde kunna påkalla ytterligare finansiellt stöd från det allmänna, förrän dessa missförhållanden blivit undanröjda.

Angreppet kan ge anledning till en del reflexioner i samband med vårt ämne. Om, som en annan kritiker, själv professor och statsråd, menar, »vetenskapsmän alltid äro dåliga politiker», och de dessutom, i den mån de syssla med politik, också måste bli dåliga vetenskapsmän; och man tänker på den utsträckning i vilken vetenskapsmän i vårt land, med dess fåtaliga kulturella överklass,

tagits och måste tagas i anspråk för politiken, så kan man ju inte bli annat än dyster till sinnes med tanke på vetenskapen, politiken och fäderneslandet.

Men horisonten kanske ändå inte är så mörk, som när den ses genom ett personligt temperament.

Det är naturligtvis riktigt, att människans liv är alldeles för kort för att hon skulle kunna hinna fullborda ett fullödigt, helt avslutat arbete inom både politik och vetenskap. Det skulle t. o. m. kunna dragas i tvivelsmål, om det räcker till ens för ettdera av dessa verksamhetsområden. Det är också uppenbart, att något av dessa båda områden blir sämre tillgodosett vid ett sådant hälftenbruk än om man ägnade sig helt åt ettdera. Men det är icke säkert, att inte det *sammanlagda* resultatet på båda områdena i alla fall blir mera till gagn för det allmänna — om det nu alls är av beskaffenhet att vara till sådant gagn. Och framför allt: professors dilemma är ingalunda enastående. Det gäller i själva verket också många andra yrken, och det betingas av vår form för självstyrelse.

Jag har i min politiska verksamhet råkat på alldeles samma problem, när det gällt att få de kunskaper och personliga egenskaper, som känneteckna exempelvis företagare inom olika näringsgrenar, representerade och använda inom den politiska verksamheten i vårt land. Att detta är behövt torde vara allmänt erkänt på alla håll, men lika allmänt stöter man på de största svårigheter, när man vill realisera önskemålet, och det just på den grund, att *en* man i våra dagar inte räcker till för två så krävande uppgifter. Man får då gå olika vägar. Man kan från företagaren, som ägnar sig åt riksdag, kommunalrepresentation, kommissioner, eller vad det må vara, avlyfta en del av hans tidigare arbete inom företaget, för vilket det ej är strängt nödvändigt att använda ledaren, man får överhuvudtaget ge honom mera hjälp i hans företag och fordra mindre rutinarbete av honom i den politiska verksamheten; han kan också ägna vissa år av sitt liv mera intensivt åt politiken och andra år mera åt sitt företag; han kan vid olika tidpunkter avveckla eller avstå från en del engagemang på det ena eller andra hållet och inrätta sitt liv annorlunda än förut, vilket oftast är nyttigt, i synnerhet när man blir äldre. På ett eller annat sätt går det att snickra ihop det, för kortare eller längre tid med tyngdpunkten åt ena eller andra hållet. Och icke sällan visar det sig, att den politiska verksamheten givit i våra dagar nästan outhärliga erfarenheter åt företagaren, som äro av största nytta

för hans företag, och även ur denna synpunkt väl motivera de uppoffringar man där fått göra för att bereda honom tillfälle att ägna sig åt politiken.

På samma sätt kan det gå med professorn, när han kommer tillbaka från politiken till sin lärostol. Han kan liksom den återvändande disponenten, finna att den uppoffring det politiska arbetet betytt för hans vetenskapliga verksamhet också ur dennas synpunkt varit värd sitt pris.

Men härmed må vara hur som helst. Vårt samhällsskick med dess självstyrelse kräver i varje fall av olika yrken en sådan blandning av yrkesverksamhet och politisk verksamhet, som nu klandrats i fråga om samhällsvetenskapernas idkare. Svårigheterna äro också överallt ungefär desamma; fördelarna för yrket närmast större, när det gäller samhällsvetenskaperna. Lösningarna av de otvivelaktigt förefintliga svårigheterna äro naturligtvis i hög grad beroende på personliga förhållanden. Ett allmänt fördömande är fåvitskt och oriktigt.

Så komma vi till »socialiseringen» av samhällsvetenskaperna i kungl. huvudstaden.

Det är sant, att det vuxit upp ett stort antal institutioner, upprätthållna av staten och olika intresseorganisationer, vilka för olika forskningsuppgifter, särskilt av ekonomisk natur, engagerat som ledare och medarbetare personer, som eljest skulle fått anställning vid universitet och högskolor eller kanske inte fått någon anställning alls.

Det är uppenbart, att detta kan medföra vissa besvärligheter för den akademiska undervisningen och för forskningen, därigenom att särskilt under nuvarande förhållanden både studenter och lärare kunna i för stor utsträckning och för tidigt dragas från högskolorna till dessa vanligen väl betalda platser.

Men det har också sina stora fördelar även direkt för den akademiska undervisningen och forskningen, som härigenom erhållit vidgade möjligheter i olika avseenden.

Vi kan ta ett exempel från Högskolans socialvetenskapliga institut. Institutet utrustades på sin tid med rikliga anslag från Rockefellerstiftelsen. Att det gjort sig förtjänt av detta förtroende torde kunna visas redan av den långa rad av publikationer i Stockholm Economic Studies, vari resultaten av dess arbeten framkommit, det sätt varpå dessa omnämnts i den internationella fackpressen och den utsträckning i vilken de kommit till användning. Men för närvarande har denna del av dess verksam-

het praktiskt taget upphört. Varför? Det beror ej av brist på anslag; nya sådana hade utan större svårighet kunnat erhållas; icke heller som jag nyss visat på vanskötsel från ledning och medarbetare. Det beror främst på att en dylik kollektiv insamling och bearbetning av material i stor skala icke riktigt passar för det naturligen mera individuellt lagda forskningsarbetet vid en högskola. Denna uppgift har nu övertagits av statens och intresseorganisationernas institut, som av olika anledningar bättre passar både för att få fram det nödvändiga, ofta omfattande materialet och för att bearbeta detta på det mest effektiva och arbetsorganisatoriskt bästa sättet. Ledarna för instituten ha f. ö. i regel fått sin utbildning vid Högskolans socialvetenskapliga institut; ett så intimt samarbete som möjligt mellan högskolorna och dessa institut förefaller mig vara ett synnerligen eftersträfvansvärt mål för samverkan mellan politik och vetenskap och håller redan på att förverkligas.

Nå, men hur blir det då med den ekonomiska vetenskapens »socialisering»? Här *kan* föreligga en fara för vetenskapens frihet, som man har all anledning att beakta, om nämligen de politiska och sociala institutionerna skulle tvinga eller föranleda de av dem anställda vetenskapsmännen att lämpa arbetsmetoder eller resultaten av deras arbete efter uppdragsgivarens syften. Hitintills har emellertid några dylika tendenser ej alls kunnat skönjas, vilket från alla håll erkännes. Jag skulle också tro, att det skulle bli omöjligt att få framstående vetenskapsmän att reflektera på en på detta sätt dirigerad verksamhet.

Men, säger då den tidigare omnämnda kritiken: statens konjunkturinstitut, Industriens utredningsinstitut o. s. v. måste ju som föremål för sina utredningar sätta sådana frågor, som speciellt intressera dem att få vetenskapligt utredda; vetenskapsmannen får sålunda inte själv bestämma detta. Är detta förutsättningslös vetenskaplig forskning?

Om så inte vore fallet, så skulle nog åtskilliga svenska doktorsavhandlingar både inom den ekonomiska och andra vetenskaper falla under samma fördömelse.

För min del tycker jag att det närmast är en fördel, både för vetenskap och politik, att den vetenskapliga forskningen på detta sätt inriktas på praktiskt viktiga och aktuella problem och att den utveckling som det praktiska institutarbetet inom ekonomien hitintills tagit i Stockholm är en glädjande utveckling av förhållandet mellan politik och vetenskap.

Men naturligtvis böra även forskare med andra intressen och annan läggning och forskning av mera allmänt grundläggande natur få sina möjligheter tillgodosedda genom att universitet och högskolor så utrustas, att också de av sådana forskare valda forskningsuppgifterna kunna utföras.

Jag hoppas därför, att den allra som nyaste kommittén för socialvetenskapernas utbyggnad skall få ett bättre öde än kommittén för inrättandet av ett socialvetenskapligt råd.

Att ett sådant råd skulle, som man på sina håll velat göra gällande, kunna innebära något hot mot den akademiska friheten förefaller mig vara ett barnsligt sätt att söka komma åt ett ur andra synpunkter kanske misshagligt förslag. Den väsentliga orsaken varför kommittéförslaget inte befanns kunna läggas till grund för ärendets vidare behandling var i själva verket, att kommittén »anteciperat» den på sistone så moderna uppfattningen, att ett kommittébetänkande i den nuvarande politiska hurtfriskhetens tecken icke bör tyngas av utredningar. Exemplet visar bl. a. att man inte alltid påskyndar ett ärendes fortgång genom en sådan utredningsteknik. Detta som en parentes.

Givet är emellertid att man har all anledning att se upp med den fara som den allmänna politiseringen och partimaktens utbredning inom vårt samhälle kan innebära för den fria och förutsättningslösa samhällsvetenskapliga forskningen och undervisningen. Detta är icke den minst allvarliga sidan av förhållandet mellan politik och vetenskap; och den kan mycket lätt bli aktuell. Det finns åtskilliga möjligheter för myndigheter och partiinstanser att inte endast anslagsvägen — vilken blir för detta syfte mer och mer farbar ju högre kraven på ekonomiskt stöd ställas från akademiskt håll — utan även direkt vid tillsättandet av högskolornas ledningar och ännu mera vid tillsättandet av de akademiska lärarbefattningarna politisera också det vetenskapliga livet. Men jag tror att vi här i Sverige ha bättre möjligheter än annorstädes att möta och bekämpa sådana tendenser bara vi göra det i tid och tillräckligt energiskt.

Jag kommer väl ihåg hur Carl von Friesen som ecklesiastikminister för mer än 40 år sedan uppvaktades av några studenter från Uppsala med anledning av att man ansåg Knut Wicksells professorsutnämning hotad på grund av dennes iver att förskräcka den allmänna meningen i landet med sin naiva och något retsamma radikalism. Med sin hessa stämma och sin rektorspondus talade Carl von Friesen på ett övertygande sätt om för de upp-

vaktande ungdomarna, att de voro ute i ogjort väder. I vårt land behövde man inte demonstrera mot att ovidkommande synpunkter skulle göra sig gällande vid professorstillsättningar. Och han hade rätt. När jag något år senare kom ut som student till Amerika, befanns uppfattningen där vara mycket annorlunda.

Om påfrestningar här skulle komma — vilket alls icke är utslutet — så ha vi ett starkt försvar i denna vår svenska tradition och ej minst i den akademiska självstyrelsen, som är en av de starkaste garantierna mot att politiken skall kunna fördärva vetenskapens frihet och självständighet. Men det gäller här, liksom i fråga om den politiska självstyrelsen, tryckfriheten och liknande institutioner, att de ej hålla sig livskraftiga av sig själva och att missbruk underminera möjligheten att upprätthålla dem till försvar för de värden de representera. Intriger vid professorsutnämningar eller partiska sakkunnigutlåtanden kunna ge en därtill hågad ecklesiastikminister utmärkta tillfällen att inskrida; och hur det sedan går med den akademiska självstyrelsen är minst sagt osäkert.

Härtill bör kanske även tilläggas, att möjligheten att realisera kravet på den akademiska undervisningen att denna framför allt skall uppamma strävan efter och förmåga av kritik, av ett sovrande av olika kunskapskällor, efter allmän omdömesförmåga och självständighet i omdömet, ja, därmed även i karaktären, ingalunda är utan betydelse för frågorna rörande förhållandet mellan politik och vetenskap. Det är uppenbart, att det blir svårare att uppnå detta mål för den akademiska undervisningen i samma mån som fakulteterna utvecklas till rena examensfabriker. Att utvecklingen här gått åt det icke önskvärda hållet är också tyvärr ganska tydligt.

Själv har jag kunnat konstatera i fråga om mitt eget ämne som den mest väsentliga förändringen under de år jag varit borta från professuren, att undervisningen där undergått en mycket markerad förändring i denna riktning, inte minst på grund av det ökade tilloppet till statsvetenskaplig examen, denna f. ö. ur många synpunkter olyckliga och ofullgångna improvisation.

Det behövs en målmedveten samverkan mellan lärare och studenter, om man här skall kunna lyckas att åstadkomma åtminstone *någon* bättring.

Skulle jag försöka mig på någon sammanfattning av betraktelserna över de problem, som kunna uppstå kring förhållandet mellan politik och vetenskap, sett ur samhällsvetenskapernas och

särskilt då den ekonomiska vetenskapens synvinkel, är jag rädd för, att den skulle få ungefär samma karaktär av osäkerhet och obestämdhet som de resultat av den ekonomiska forskningen, varom jag tidigare talat. Det beror på många olika förutsättningar, om kontakten mellan politik och vetenskap skall bli fruktbringande eller skadlig. Men alldeles som inom nationalekonomien lönar det sig ändå att söka klargöra förutsättningarna och dra ut konsekvenserna. Framför allt beror emellertid resultatet på de oändligt växlande personliga ekvationerna. Det generella, tvärsäkra fördomandet, till på köpet byggt på oriktiga fakta, är därför lika litet på sin plats som den obetingade och lättsinniga optimismen.
